

Stovner¹ – problemområde eller lutter idyll?

Om forholdet mellom statistikk og erfaring

Kirsten Danielsen og Ada I. Engebrigtsen

Stovner – a suburb with poor living conditions?

Stovner – a suburb in Oslo – is in public opinion referred to in negative terms and associated with problems. The population at Stovner has increased as the result of an influx of immigrants. The area can statistically be described as a disadvantaged neighborhood characterized by poor living conditions: low income, low educational level, high unemployment rate and a high proportion of residents receiving social welfare. Our concern is to examine how the inhabitants conceptualize Stovner, and whether they experience it as a place which limits their life chances. This is discussed on the basis of different resident groups' narratives about "their" Stovner and through the experiences of the town as recorded by civil servants.

Kirsten Danielsen

Forsker I

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA)

E-post: kda@nova.no

Ada I. Engebrigtsen

Forsker I

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA)

E-post: aie@nova.no

Stovner var og til dels er et av Norges mest utskjelte boområder og assosieres med «problem». Bydelen har i de senere år fått mange nye beboergrupper, og kan statistisk sett betegnes som en underprivilegert bydel, preget av dårlige levekår i betydningen lav inntekt og utdanning, høy arbeidsledighet og høy andel sosialhjelpsmottakere. Vårt anliggende er å undersøke hva stedet Stovner betyr for menneskene som bor der og hvorvidt, og i tilfelle hvordan, de opplever det som et sted som gir dem muligheter, eller som et sted som begrenser deres sjanser til et godt liv. Dette diskuterer vi gjennom forskjellige beboergruppers fortellinger om «sitt Stovner» og gjennom den offentlige historien om bydelen.

Det finnes en omfattende internasjonal litteratur om fattige nabolag, nabolageffekter og hvilke konsekvenser det har for menneskers levekår og livssjanser å vokse opp i slike områder (Atkinson og Kintrea 2001). Denne internasjonale litteraturen danner grunnlaget for diskusjoner og hypoteseutvikling på feltet, men det blir stadig mer klart at det ikke finnes enkle kontekstua-hengige svar på disse spørsmålene.

I en artikkel om nabolageffekter påpeker Fenne M. Pinkster (2012) at man må forstå hvordan nabolageffekter oppstår, hvordan beboeres økonomiske disposisjoner er innvevet i sosiale og romlige forhold, og hvordan nabolaget både hindrer og muliggjør folks hverdagspraksis. Problemet, sier Pinkster, er at mange studier tar som utgangspunkt at et gitt nabolag er underprivilegert, og undersøkelsene viser så hvordan dette ofte påvirker folks handlinger i negativ retning. Steder defineres apriori som problemområder istedenfor først å undersøke hva slike nabolag

Tidsskrift for velferdsforskning, vol. 17, nr. 3, 2014, side 27–40.
© 2014 Fagbokforlaget

faktisk betyr for folk, og dermed åpne for muligheten for at de faktisk kan utgjøre meningsfylte steder for folk som bor der (ibid.). En må i nabolagsstudier passe seg for ikke å falle i den fallgruven som Pinkster (2012) advarer mot, apriori å definere stedet som problematisk.

Nabolag kan defineres på ulike måter. En kan avgrense det territorielt og topografisk – en fysisk avgrensning som ikke sier noe om innbyggernes relasjoner til hverandre. En strengere definisjon er å se på nabolag som et lokalt sosialt system med stedbundne lokale institusjoner og hvor det er sosiale relasjoner mellom grupper (Urry 2000). Vi ser på nabolag som et mer eller mindre klart avgrensete område folk bruker, definerer og navngir som sitt nabolag. Nabolagskunnskap er egentlig kunnskap om hvordan man produserer og reproduserer et sted ut av et ukjent territorium, under betingelser man ikke kan forutsi, og som kan virke skremmende og truende. Å skape et sted eller et nabolag kan sies å være knyttet til bestemte følelsesstrukturer (Appadurai 1996).

I denne artikkelen vil vi ta utgangspunkt i Pinksters kritikk for å rette søkelyset mot en av Norges mest utskjelte boområder, Stovner, som både historisk og i dag blir assosiert med «problem» i folkemeningen, i media og av politikere. Stovner har i de senere år fått mange nye beboergrupper fra hele verden, og kan statistisk sett betegnes som en bydel preget av dårlige levekår i betydningen lav inntekt og lite utdanning, høy arbeidsledighet og høy andel sosialhjelpsmottakere. Artikkelen har følgende problemstillinger:

- Hva betyr stedet Stovner for folk som bor der, og begrenser stedet deres muligheter til et godt liv?
- Hva er forholdet mellom folks stedserfaringer og det statistiske bildet av Stovner?

Dette vil vi blant annet diskutere gjennom den offentlige historien om bydelen og forskjellige beboergruppers fortellinger om sitt Stovner. Et spørsmål er hvordan de forskjellige fortellingene står i forhold til hverandre, og hvilken relativ

kraft de har til å definere stedet, og om de ulike virkelighetsforståelsene de representerer er konfliktskapende, eller om de lever uproblematisk side om side uten berøringspunkter.

Metode

Uten hjelp av ord blir tall stumme, sier Norbert Elias (1994). Med dette utsagnet mener han at data som er statistisk signifikante ikke behøver å ha sosiologisk signifikans: det vil si at tall er ingen direkte avspeiling av hvordan folk opplever og fortolker sine omgivelser. Nabolagseffektliteraturen har lenge vært dominert av kvantitativ empirisk forskning, men er blitt kritisert for at den ikke har integrert etnografiske beskrivelser og analyser, som ville ha nyansert og kontekstualisert det statistiske bildet (Small og Feldmann 2012). Med etnografisk forskning mener vi her både åpne kvalitative intervjuer og «go-along» som en metodisk innfallsvinkel (Kusenbach 2003).

For å få et så mangefasettert bilde som mulig av Stovner har vi intervjuet 12 personer som arbeider i bydelen og 32 beboere. De ansatte var representanter for boligetaten, sosialetaten, ungdomsetaten og politiet, samt at vi snakket med tre prester, en rektor og lederen for eldresenteret og formannen i historielaget. Vi kom i kontakt med beboere ved å henvende oss til et par borettslag, et par barnehager og ved å oppsøke Åpen barnehage, et sted foreldre kan komme for å være sammen med andre foreldre og barn noen timer hver dag. Denne strategien førte til at vi fikk intervjuet beboere med ulik alder, boerfaring, bakgrunn og i ulike husholdskomposisjoner. Vi spurte blant annet om hva de regner som sitt nabolag, hvem er den gode nabo, om hvilke oppfatninger de har av Stovner som sted, og hvordan stedet former deres hverdagspraksiser. Vi har patruljert Stovner som «dagravner», sammen med folk fra frivillighetssentralen. Daggravnene er stort sett eldre etnisk norske kvinner og menn som går rundt på Stovner et par timer hver formiddag for å se at alt går rolig for seg. Disse turene ga oss et overblikk over de ulike

boområdene og dagravnenes vurderinger av og fortellinger om bomiljøene. Et annet inntak til Stovner har vært Stovner-rapporten (Gammelsrud 1975), rapporter fra Groruddals-satsingen og forskning som *Den Globale landsbyen. Groruddalen og det nye Norge* (Alghasi, Eide og Hylland-Eriksen 2012) som analyserer det flerkulturelle Groruddalen og *Rurbane møter. Deltakelse og samhold blant ungdom og kvinner på Stovner* (Elgvin Rogstad og Sinnathamby 2013) som ser på møteplasser og sosialt samhold. Disse rapportene, som også denne artikkelen, beskriver stedet på godt og vondt, og er dermed medskapere av stedet Stovner.

Fra Stovner-rapporten til Groruddalsatsingen

Steder bærer spor av menneskelige aktiviteter, materielle spor – bygninger, stier og fortidslevninger som over tid tillegges ny mening og tas i bruk på nye måter. Steder kan på denne måten være forskjellig med hensyn til historisk dybde. Nye bruksmåter, meningstilskrivelse og måter å oppleve og beskrive omgivelsene på, er med på å definere stedet.

Å skape stedet slik det fremstår i dag har tatt tid. Fram til begynnelsen av 1960-tallet var Stovner et bondeland. På slutten av 1960-tallet eksproprierte kommunen store landområder og flere bondegårder for boligbygging, på grunn av boligmangel. Bondegårdene ble ekspropriert under sterk motstand fra bøndene som måtte avgi jorda, men fikk beholde bygningene. Gården Stovner har gitt navn til bydelen, og de tidligere gårdene Tokerud, Stig og Fossum er nå stedsspesifikke navn på borettslag i bydelen. Delbydelen Høybråten ble utbygget som villaområde allerede fra 1900-tallet, da eieren av området tilbød rimelige lån til folk som ville bygge og eie sin egen bolig.

Dagens Haugenstua var det første området som ble bygget ut på slutten av 1960-tallet – en blokkbebyggelse med 882 leiligheter. Utbyggerne hadde regnet med at det bare var eldre etablerte par som ville kjøpe dem, som etter tidens standard var dyre leiligheter. I realiteten var det unge par i etableringsfasen med barn som kom til å

bo der. Utbyggerne hadde overhodet ikke tenkt på infrastrukturen, og det skapte problemer. Det var en skole i området, som i lange perioder hadde opp mot 1000 elever. I følge historielaget formann førte den dårlige planleggingen til mye rotløshet blant barn og unge, og mange fikk problemer på skolen. I 1975 kom Stovner-rapporten (Gammelsrud 1975) som beskrev til dels oppsiktsvekkende oppvekstbetingelser for barna på Stovner. Rapporten innledet med at mange barn på Stovner helt opp til de er 11–12 år gamle ikke kjente navnet på ukedagene eller årstidene. Den hevdet at en rekke av disse barna hadde mistet evnen til å lære å lese, skrive og regne, og ville sannsynligvis forbli analfabeter. «Ungdommen på Stovner ble stemplet som dumme og halvgærne» (Formann i Historielaget). Undersøkelsen førte til et stort mediefokus på bydelen og stigmatiserte den. I følge Aftenposten 20/8 1975 var rapporten en dom over byens sosialistiske boligpolitikk. Selvaag, som var utbyggingsansvarlig for store deler av Stovner, fulgte opp med å påpeke at kommunens tildelingspolitikk var riv ruskende gal, ved at mange var tildelt leiligheter på medisinsk eller sosialt grunnlag (Akerø 2001). Debatten fikk således også en politisk dreining, ved at «sosialistisk» bolig- og tildelingspolitikk ble diskreditert av den borgerlige presse. Rapporten skapte rystelser i det politiske og faglige miljøet helt inn i Rådhuset (Normann 1997). Mange tiltak ble iverksatt av myndighetene for å bedre situasjonen, men stemplingen av stedet ble opplevd som sårende (Akerø 2001).

Etter Stovnerrapporten og diskusjonene den skapte har det vært en kontinuerlig utbygging av området. T-bane til Vestli var ferdig i 1975, Stovnersenteret ble bygget ut i flere faser fra 1975 til 1998. Stovner politistasjon kom i 1991. Flere skoler og barnehager kom til på slutten av 1970-, 80- og 90-tallet, samtidig som noen av de gamle gårdshusene ble reddet. Slik lever stedets historie videre i bydelen i form av spor av tidligere tiders virksomheter. Gamle låver er blitt til kulturlåver og ridehaller, gamle våningshus er blitt barnehager, og fremdeles ligger noen gamle gårdshus

klemte inn mellom blokkbebyggelsen. Det er konkrete spor etter en tid som for lengst er forbi, men det tydeliggjør et ønske om å ta med seg levninger av fortiden inn i det nye og ved det skapes kontinuitet i en brytningstid.

I 2007 ble Groruddalssatsingen iverksatt. Den vil vare frem til 2016 og har følgende målsetting (Oslo kommune, plankontoret for Groruddalen):

Satsingen skal bidra til styrking av innbyggernes stolthet og identitet, økning av livskvaliteten og totalt sett skal satsingen bidra til å forbedre levekårene i Groruddalen.

Et av satsingsområdene dreier seg blant annet om oppvekstvilkår. I programerklæringen heter det at: *ulike tiltak skal virke sammen og danne en kjede som følger barn gjennom skole og barnehage*. Vi vil hevde at offentligheten slik viser sin bekymring, men også sin omtanke for bydelene i Groruddalen, bydeler med dårlige levekår.

De offentlige investeringene har forbedret oppvekstbetingelser for barn og unge ved å utvikle et variert tilbud av fritids- og skolerelaterte aktiviteter. Det er stor forskjell på Stovner-rapportens beskrivelse av barnas manglende ferdigheter og de konsekvenser det har for deres sjanser til å lykkes i livet, og dagens analyser som beskriver Stovner som oppvekstarena (Alghasi mfl.; 2012; Elgvin, mfl. 2013; Vestel 2004). Groruddalssatsingen har som mål at alle barn skal ha gode nok ferdigheter til å mestre skolens krav. Offentlig ansatte peker på at de tiltakskjedene som er gjennomført har støttet barn og unge gjennom den

vanskelige fasen fra ungdom til voksenliv. Den offentlige og private infrastrukturen har ført til et variert tilbud av sosiale arenaer der folk kan bygge lokale nettverk. I dag er våre informanter stor sett tilfreds med hva Stovner har å tilby, og selv om Stovner fremdeles – statistisk sett – kan beskrives som et område der mange beboere har dårlige levekår, kan satsingen på barn og unge gi dem en mulighet til å forbedre sine levekår. Det er imidlertid lite forskning i dag som kan påvise at en satsing på av barn og unge faktisk øker deres sjanser til sosial mobilitet.

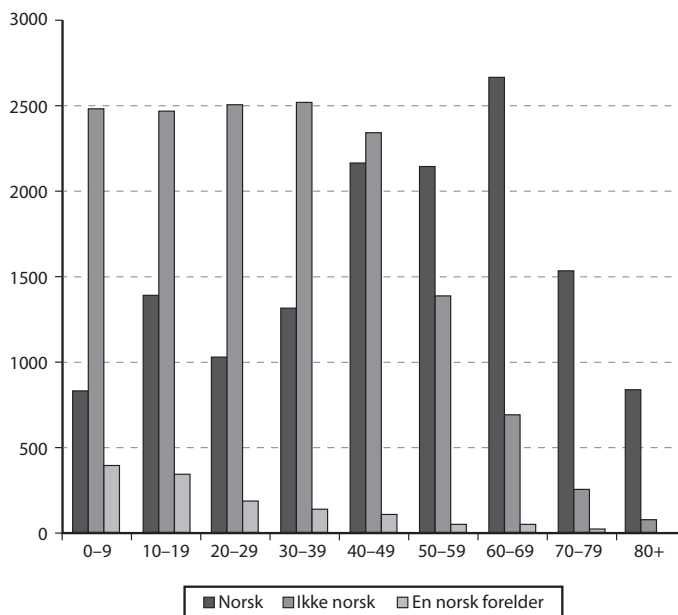
Som et resultat av den relativt lange utbyggingfasen har Stovner fått en variert bebyggelse som omfatter små etablerte villaområder, rekkehusområder og blokkbebyggelse, som delvis avspeiler ulike befolkningsgruppers sosioøkonomiske posisjon. Eiendomsforholdene varierer fra selveierleiligheter og hus, til borettslag, kommunale boliger og utleieleiligheter eid av private utleiere og utleieselskaper. Flere studier antyder at en variert eiendomsstruktur bidrar til å redusere et boligområdes stigma. Et innslag av eierboliger i et boområde er viktig fordi det er med på å stabilisere bomiljøet og naboskap, som igjen skaper stabilitet på bydelsnivå (Camina og Wood 2008). På Stovner betyr denne varierte bebyggelsen at en kan forbedre og øke sin boligstandard innenfor bydelen, samtidig som de relativt lave boligprisene (nest laveste i hele Oslo) kan vanskeliggjøre konvertering av boligen til annen bolig utenfor bydelen. En blir boende i området. Statistikken viser at flyttheppigheten ut av området er lav.

Tabell 1 Befolkningsutvikling Stovner

ÅR	1994	1998	2005	2009	2012
Befolkning	20,700	20,800	28,500	29,600	30,500
Majoritet	16,500	15,600	18,700	16,900	15,800
Minoritet	4,200	5,200	9,800	12,700	14,700
Minoritet i prosent	20 %	25 %	34 %	42 %	48 %

Statistisk årbok for Oslo 1994, 1998, 2005, 2009 og 2012.

Befolkningsdiagram Stovner

Figur 1 Befolkningsdiagram 2012

Befolkningsutvikling og levekår.

I løpet av de siste 25 årene er det skjedd en sterk befolkningsvekst og demografisk forandring på Stovner – fra ca. 20 000 i 1987 til 30 000 i 2012. Det er folk med innvandrerbakgrunn som i hovedsak utgjør veksten, fra 20 % i 1994 til 48 % i 2012, mens antallet etnisk norske har vært ganske konstant i perioden.

På Stovner er det nå like mange beboere med norsk bakgrunn som beboere med innvandrerbakgrunn, men om antallet etnisk norske har vært stabilt så har aldersfordelingen mellom minoritets- og majoritetsbefolkningen endret seg.

Som vi ser av figuren er det en sterk vekst av ikke-etnisk norske i de yngre årsklassene, og en sterk overrepresentasjon av etnisk norske over 60 år. Dette er en etter manges mening en bekymringsfull demografisk utvikling. Den demografiske balansen som nå finnes på Stovner kan om få år forrykkes.

Det er flere måter å måle eller beregne en befolknings levekår på. Vi har her valgt de mest vanlige eller allment aksepterte variabler for å si noe om en stedsspesifikk befolknings levekår.

Både befolkningsmessig og med hensyn til infrastruktur og det offentlige investeringsvilje fremstår Stovner på 1970- og 2000-tallet som to forskjellige steder, mens levekårene viser større stabilitet til tross for den endrede befolknings sammensetningen, og det offentlige investeringsvilje. De variablene som viser størst variasjon er utdanningsnivå, men utdanningsnivået er stigende i befolkningen generelt. Hverken arbeidsledighet og velferdsavhengighet har forandret seg i vesentlig grad, og ligger godt over tall fra Oslo, mens arbeidsdeltakelse viser en liten synkende tendens.

Stovner – en mosaikk av fortellinger

Alle steder bærer med seg et mangfold av egenskaper og har sine særegenheter som er med på å

Tabell 2 Levekårsvariabler

	OSLO		STOVNER	
	2000	2011	2000	2011
Arbeidsledighet	4,6 %	5,8 %	4,3 %	6,5 %
Bare ungdomsskole	15 %	15,6 %	26 %	28,7 %
Universitet og høyskole	36 %	45,4 %	15 %	21 %
Arbeidsdeltakelse	87 %	85 %	85 %	78,4 %
Velferdsstatsavhengige, inkludert sosialhjelp	17,6 %	18,5 %	24,2 %	23,9 %

Statistisk årbok for Oslo 2000 og 2011 og Fossum-Stovner sentrumsområde. Grunnlagsdokument for områdeløftet 2011.

definere dem (Taylor 2010). Steder kan identifiseres på mange måter som erfares og defineres ulikt av ulike beboergrupper. Steder har ingen egen eller bestemt identitet som eksisterer uavhengig av språk og den praksis som produserer stedet (Benwell og Stokes 2006). Det gir folk muligheter til å beskrive og konstruere stedet selektivt og på mange måter når de snakker om det – som gode eller dårlige steder å bo. Ulike grupper erfarer Stovner svært forskjellig og lager forskjellige fortellinger som mer eller mindre inngår i produksjonen av Stovner som sted. Ut fra det innsamlede materialet vårt – dokumenter, statistikk, intervjuer og samtaler under spaserter – mener vi å kunne analysere frem hva vi vil benevne som eksterne ikke-beboerfortellinger og interne beboerfortellinger. De *eksterne* fortellingene består av en grunnlagsfortelling basert på den offentlige mediefremstillingen med utgangspunkt i Stovner-rapporten og på statistikk. Den andre er den problematiserende fortellingen til dem som arbeider i bydelen, men ikke bor der. Begge er med på å prege Stovner som sted, både som negasjoner av problembildet og som bekreftelser på det. De *interne* fortellingene er beboernes egne fortellinger. De er de etablertes tilbakeskuende beretning, knyttet til dem som har bodd på Stovner lenge, noen helt fra drabantbyen var ny. Det er i hovedsak den eldre norske befolkningen, noen unge voksne som er født og oppvokst i bydelen og noen med innvandrerbakgrunn. Den andre interne fortellingen er

knyttet til den nye, yngre befolkningen: familier og enslige som har flyttet inn i løpet av de siste 10–15 årene – både norske beboere og beboere med innvandrerbakgrunn.

Grunnlagsfortellingen

Stovner-rapporten kan forstås som en grunnlagsmyte som stadig debatteres, svekkes og forsterkes, men uansett er det en myte som beboere på en eller annen måte må innlemme i sin streben etter å gjøre Stovner til sitt sted. Hensikten med rapporten var å rette søkelyset mot forhold som skapte vanskelige oppvekstvilkår for på den måten å få økt de offentlige investeringene og bedre levekårene i bydelen, men det umiddelbare resultatet ble en stigmatisering og stemping av barn og unge. Å være fra Stovner ble et metonym for å være en taper og etter hvert ble «Johnny fra Stovner» et fast begrep som konnoterte at du var en taper. Media grep fatt i rapporten og skrev om de menneskelige tragediene som var i ferd med å utvikle seg i en av Oslos nyeste drabantbyer (Aftenposten 20/8 1975).

Den offentlige debatten om innvandring, og det forhold at det er mange innvandrere på Stovner, har bidratt til å vedlikeholde og videreføre stedets stigma. Fra å være en bydel som bosatte arbeidsfolk fra indre Oslo, men også en del unge akademikere, ble bydelen mer og mer preget av innvandrere fra alle deler av verden, noe som har ført til at det delvis har foregått en befolkningsutskifting i enkelte årsklasser som viser seg i be-

folkningsstatistikken og den etniske sammensetningen i skolene.

Bydelsnivåfortellingene

Dette er fortellingene til dem som arbeider i bydelen. De innehar ulike posisjoner. De aller fleste av dem bor andre steder og de er etnisk norske – med få unntak. Deres fortellinger er like mangfoldige som beboernes, men noe mer stereotype og farget av den erfaring de har gjennom det arbeidet de utfører. Det er fortellinger med både positive og negative referanser, hvorav de negative er mest fremtredende, da det i mange tilfeller er problemer som er deres arbeidsfelt. Det er i disse beretningene vi har kommet elendighetsbildet nærmest, men de som jobber i bydelsadministrasjonen understreker selv at de lett kan få et forvrengt bilde av virkeligheten, fordi de i hovedsak arbeider med beboere som er fattige og bor i nabolag preget av dårlige levekår – som en offentlig ansatt hevdet: «Her finnes noen av de dårligste levekåra i hele Norge». Dårlige levekår karakteriserer ikke Stovner som helhet, men er å finne i noen avgrensede nabolag – i folks oppfatning er det en opphopning av problemer i blokkene rundt Stovnersenteret hvor det er mange kommunale leiligheter og utleieleiligheter.

På boligkontoret fortalte de ansatte at mangel på kommunale leiligheter førte til at mange familier var henvist til det private leiemarkedet. De fortalte videre at mange useriøse utleiery og eiendomsspekulanter kjøper opp leiligheter i bydelen for utleie. Det skaper problemer både for leietakerne som bor på usikre leiekontrakter og for dem som arbeider med boligspørsmål. Et tegn på at utleie er blitt «big business» er at en kan høre ungdommer på Stovnersenteret snakke om å kjøpe leiligheter for så å leie ut for å tjene penger, forteller en ansatt. Det som skaper problemer for mange, blir sett på som en mulighet for lett-tjente penger for andre. Det er flere problemer knyttet til utleievirksomheten. Den fører til ustabilitet og mye ut- og inn-flytting i enkelte leiligheter. I noen boligblokker med mange utleieleiligheter preger det naboskapet og nabofor-

holdene, ettersom det er vanskelig til enhver tid å vite hvem som bor i leilighetene. Dessuten er utleieleilighetene svært ofte overbefolket, enten fordi de er leid ut til store barnefamilier eller fordi det bor mange utenlandske arbeidere der, forteller en ansatt. En fortelling som kommer i flere versjoner er at en utleier hadde kjøpt en stor leilighet og leiet ut den til 12 polske arbeidere. Dette forteller både ansatte og de frivillige som vi spasserte med som dagravner. Et annet problem som påpekes er at utleierne ikke vedlikeholder leilighetene de leier ut, slik at de forfaller. Én ansatt sier lakonisk: «Leietakerne (med korte leiekontrakter) sysler jo ikke så mye med verandakassene». En annen forteller at det kan nok se pent og pyntelig ut utenfra, men at det i mange av utleieleilighetene er søppel, kakerlakker og vannskader. Det blir som «kalkede graver». Om det er mange utleieleiligheter i en boligblokk, vil det prege naboskapet.

Selv om mange i bydelsadministrasjonen stort sett jobber med vanskeligstilte, har de oversikt over bydelen som helhet. De påpeker at noen nabolag er bedre enn andre og lever sitt eget liv uavhengig av offentlig hjelp, mens andre nabolag, som de kommunale og utleieleilighetene i blokkene rundt Stovnersenteret, er både velkjent og beryktet.

Vi har hørt en fortelling om en differensiert bydel, men de ansatte i bydelen beskriver Stovner som et bra sted å bo, selv om de ikke har egne boerfaringer. «Miljøet er raust og hyggelig og få har 'nesa i sky'», som en sier. Skillelinjene går ikke bare langs en geografisk eller stedsakse men også langs en etnisk og aldersmessig akse. Flere snakker om et segregert bomiljø eller parallellsamfunn (Camina og Wood 2008) ved at det er lite integrasjon mellom de ulike befolkningsgruppene, mellom eldre og yngre, minoriteter og majoritet. Nordmenn og innvandrere har lite med hverandre å gjøre, og «åpne» tilbud som frivillighetssentralen og eldresenteret blir (i all hovedsak) brukt av etnisk norske, hevder de. Det parallellsamfunnet som omtales er observerbart når en ser hvordan folk stort sett grupperer

seg ved de mange kafébordene på Stovnersenteret. Den etniske segregeringen gjelder i større grad de eldre og voksne og i mindre grad barn og ungdom som går sammen i barnehaver og skoler. Selv om skoleklassene er etnisk blandet forteller en rektor at elevene har en tendens til å velge hverandre ut fra hudfarge. Denne differensieringen viser også en studie av relasjoner blant barn i Groruddalen der hudfarge er en av flere sentrale markører for tilhørighet (Rysst 2012).

De etablerte beboernes fortellinger

Det er historiene til dem som har bodd på Stovner lenge. De flyttet inn med sine familier da bydelen var ny og de har blitt boende. Etter hvert har også noen av barna deres blitt boende. De eldre beboere forteller at de flyttet til Stovner på grunn av billige leiligheter og barnehaver, og kom før området fikk sitt dårlige rykte. De forteller om et annet sted enn det «sosialklientstedet» Stovner-rapporten og mediene skapte. De eldre som har bodd mesteparten av livet på Stovner, bærer på en historie fra før det demografiske bildet endret seg – før Stovner ble et multietnisk sted. Deres fortids- og nåtidsfortellinger har både positive og negative referanser. Nåtidsfortelling speiler delvis deres fortidserfaringer. Fortidsfortellingen er knyttet opp mot Stovner-rapporten, som er en kollektiv negativ referanse og et stigma som hefter ved Stovner den dag i dag. Dette stigma har forflyttet seg og er nå delvis knyttet til de nye befolkningsgruppene – innvandrerne. Stovner-rapporten og mediedekningen etterpå har hatt makt til å definere Stovner som sted, ifølge flere eldre informanter.

Flere vi snakket med mener at rapporten først og fremst refererte til et skoleeksperiment som ikke falt heldig ut. Skolen det var snakk om hadde alt for mange elever og var den første barneskolen som hadde et åpent skolelandskap, noe lærerne ikke hadde pedagogiske forutsetninger for å takle. De mener følgelig at barna ble vurdert på gale premisser. Noen tar avstand fra beskrivelsene, andre forklarer hvorfor det kunne gå

galt, men uansett holdning mener de at stigma henger ved, og de lever med det.

Den positive fortidsfortellingen likner på den nåtidige fortellingen ved at den er knyttet til de muligheter for friluftsliv og annen fritidsutfoldelse som Stovnerområdet tilbyr. Nærhet til naturen er et gjennomgående tema, så godt som alle de eldre norske vi snakket med trakk dette frem. Det blir gjentatt og gjentatt som en viktig grunn til at de trives på Stovner. En trivsel som gjør at de blir boende. Som en mann sa: «Jeg blir her til de bærer meg ut med bena først.» En annen grunn til trivsel er de mange aktivitetstilbudene til eldre. «Jeg har noe å gjøre hver eneste dag. Her på Stovner er det mye å ta seg til. Her er det mange tilbud», som en eldre dame sier.

Den negative nåtidsfortellingen handler om erfaringen med «de andre» og om de etniske minoritetenes dominans – blant annet i skolen. Mange mener det var bedre før innvandrerne kom. Men det er et mangfold av meninger også blant de eldre. Vassenden (2008) viser til ulike måter å være etnisk norske på i et flerkulturelt nabolag. En av disse «måtene» er knyttet til tilstedeværelse. Eldre norske pensjonister tilbringer mye tid i boligen og i nabolaget. Det gjør at de i større grad enn andre blir eksponert for de nye beboergruppens habituelle væremåte, og det kommer til uttrykk i fortellingen om «de andre». Fortellingen som dreier seg om: forsøpling, støy, barn som leker ute sent på kvelden, springer i gangene og så videre. Det er hverdagslivets trivialiteter det berettes om. Men slike fortellinger kan også være uttrykk for et nærmiljøansvar og et moralsk pålegg om hvordan en skal oppføre seg. Som en dame sa: «Jeg vil ha det pent rundt meg.» Pent rundt seg får en ved å passe på at husordensregler overholdes. Når vi analyserer fortellingene ser vi at minoriteten forsvinner som en negativ referanse ut av majoritetsfortellingene når de overholder husordensreglene og lever på majoritetens vis. Vi kan si at ved å ha det pent rundt seg lager beboerne Stovner til et sted der det er bra å bo, og det er en måte å overvinne «fiendtlige omgivelser» på. Beboere kan føle seg

truet både av det tidlige dårlige rykte som fortsatt kleber ved Stovner som et sted med dårlige levekår, og av den negative mediale omtalen som stadig fornyes. Den negative fremstillingen står i sterk kontrast til den lokalismen eller «nabolagsnasjonalismen» (Vassenden 2008) vi kan identifisere i flere av informantfortellingene blant annet til de hyppige henvisningene til de fine omgivelsene.

Mange informanter forteller om negative reaksjoner når de forteller andre at de bor på Stovner. En kvinne forteller at arbeidskameratene ikke kunne skjønne at hun orket å bo der. En direktør i et lite firma forteller at hans kollegaer reagerte negativt da han inviterte dem til middag, og oppga sin Stovneradresse. I denne sammenheng kan de negative reaksjonene forstås som at kollegaene hadde en oppfatning om at en som er sosialt lik dem selv ikke hørte hjemme på Stovner. At en direktør bor på Stovner skaper for noen forvirring om hva slags sted det er. Slik sett kan andres reaksjoner resultere i at nettverket begrenses. Arbeidskolleger blir vanskelig å konvertere til venner og det sosiale nettverket kan i større grad bli stedsavhengig. Når en som pensjonist mister sin arbeidsplass tilknytning blir stedet enda mer bestemmende for hvem man omgås. På finurlige måter kan en si at rykter har en nettverksdannende/begrensende kraft.

Noen snakker om de gode naboskapsforholdene som var tidligere – den gangen det bare bodde norske i oppgangen. Som en borettslagsleder sa: «De eldste norske vil stort sett ha norske naboer. De eldre her skiller på hudfarge.» En annen borettslagsleder hevdet: «Nordmenn kjøper ikke innvanderleiligheter. Det lukter karri der». Verken de eldre eller de yngre etablerte har valgt det etniske mangfoldet det er på Stovner i dag, men noen verdsetter det. De yngre som er født og oppvokst her, har et bredere erfaringsgrunnlag med kulturelt mangfold enn det de eldre har, ved at de har hatt barn og ungdom med innvandrerbakgrunn som skole- og lekekamerater. De legger vekt på den erfaringsrikdommen og balansen en flerkulturell oppvekst gir.

En eldre mann med pakistansk bakgrunn, som har bodd på Stovner siden 1980 forteller at da han flyttet inn, var han den eneste utlendingen i blokk. Når han forsøkte å hilse på naboene, hilste de ikke tilbake: «Når folk ikke hilser skaper det frykt og redsel», sier han. Han legger til at det har forandret seg, og at det nå er flere utlendinger enn nordmenn i oppgangen, og alle hilser på hverandre. Ellers mener han at borettslaget består av to grupper; nordmenn og utlendinger, og at utlendingene, som han kaller dem, har mer felles enn de har med nordmenn.

De yngre etablerte beskriver sin egen oppvekst, som fant sted da Stovner rapporten ble skrevet, som bekymringsløs, mens de er bekymret for egne barns oppvekst. Det er særlig barnas skolegang som framkaller bekymring på grunn av det de kaller språklig forfall – «kebabnorsk» – som noen foreldre mener er fremherskende både på skolene og på fritidsarenaene. Foreldre vi har snakket med hevder at det er en variant av norsk som også unge med norsk som morsmål etteraper. «Kebabnorsken» et synonym for dårlig språk, og ifølge noen foreldre er det spesielt bekymringsfullt fordi det er en overrepresentasjon av minoritetsspråklige elever på flere skoler.

De nye befolkningsgruppenes fortellinger

De nye beboernes fortellinger – familier og enslige med 10–15 års botid både majoritet og minoritet – er uten den negative fortidsreferansen. De er ukjente med eller likegyldige til det stigma som tidligere heftet ved området. Fortellingene har en annen valør enn de etablerte beboerfortellingene når det er snakk om sted og stedstilknytning. For mange av dem var Stovner et sted de visste lite om da de kom. De kom på grunn av billige leiligheter og nærhet til et etnisk nettverk. En kvinne fra Marokko sier:

Det er her jeg vil bo, for her er det mange fra mitt hjemland som bor. Det er det beste med Stovner.

Det er et gjennomgående trekk at de refererer til landbakgrunn – at det bor mange som kommer fra samme land som dem på Stovner – når de begrunner sitt stedsvalg. Selv om de ikke kjenner hverandre, gjenkjenner de hverandre. Det skaper trygghet.

Deres positive fortellinger likner i noen grad på de etablertes fortellinger ved å understreke de gode, sosiale relasjonene om eksisterer i «vår blokk» eller «vårt område», slik de eldre snakker om «i gamle dager». Fred og ro (Gullestad 1992) og stille og rolige naboer går igjen som et fortellingstema i de aller fleste beboerintervjuene som en kvalitet ved nabolaget. En kvinne fortalte at hun skulle få besøk av en venninne fra «landet». Venninnen hadde med seg «sov i ro» fordi hun skulle til en storby, men mot all forventning var det veldig stille og rolig i nabolaget. Denne historien fortelles for å understreke at Stovner er et sted der det er fred og ro i kontrast til den allmenne og i stor grad medieskapte oppfatningen om drabantbyer som et dårlig og i noens øyne farlig sted å bo.

Å ønske fred og ro kan også oppfattes som et ønske om ikke å ha for mye og ikke for lite kontakt med naboen – en utilgjengelighetsstrategi (Haugen 1978). En la vekt på at en skal komme overens med naboene, men ikke ha dem for nær innpå seg. En annen ønsket seg naboer hun kunne ha som venner, og en fortalte om et rikt sosialt liv i et nabolag bestående av rekkehus og små eneboliger. Men for de fleste ser det ut til at å hilse i oppgangen, å snakke sammen på lekeplassene og i butikken regnes som et viktig minimum. En beboer pekte imidlertid på at det er altfor stille på Stovner og at det er for lite å gjøre. Dette i motsetning til pensjonistenes «travle» hverdag. En ung kvinne som bor i en blokk med stor andel rusmisbrukere og sosialklienter opplever ødeleggelser, søppel og trusler. Hun fortalte at hun er ferdig med Stovner der hun til dels har vokst opp.

Det er både etnisk homogene og heterogene nabolag på Stovner. Når vi analyserer fortellingene og ser hvor folk bor, kan det virke som om

fred og ro som verdi og utilgjengelighetsstrategi er mer fremme i fortellingene til dem som bor i et etnisk heterogent miljø enn i de mer homogene miljøer. Når vi spør de nye beboerne hva slags folk de vil eller ikke vil ha som naboer, er svarene svært forskjellige og uten de mer unisone henvisningene til «innvandrerne eller utlendingene» vi ser hos de eldre. Deres preferanse er farget av deres nære erfaringer; de fleste vil ha greie og ryddige naboer som ikke bråker, én mente at demente eldre ikke burde bo i en blokk med andre, og en annen igjen hadde erfaring med en ubehagelig dame fra Somalia, og mente dermed at somalier var vanskelige naboer. Det er ofte personlige erfaringer en nylig har hatt som danner grunnlag for stereotype oppfatninger. De fleste var imidlertid enige om at ungdom som fester, folk som leier og rusmisbrukere ikke er ønskelige naboer; ofte falt disse sammen i en kategori.

De norske som har flyttet til Stovner i familietableringsfasen, på grunn av billige leiligheter og god barnehagedekning, er ambivalente med hensyn til om de skal bli eller flytte. Presten i Stovner kirke fortalte at han døpte langt flere barn enn de som kom til fireårssamtalen. Han mente at det var et tegn på at familier flytter før barna begynner på skolen. Mange foreldre er bekymret for at det å gå på skoler med en stor minoritetsandel kan begrense barnas muligheter på lang sikt. Noen flytter, mens noen foreldre stiller krav til skolen om at de vil ha en bedre etnisk fordeling i klassene. En forelder sier: «Det vi ønsker, er å ha kontroll på barna våre». Å ha kontroll og innflytelse over skolen er en måte å beherske omgivelser på – i det små.

Barnefamilier med migrasjonsbakgrunn blir stort sett boende, men flere deler den samme bekymringen som norske foreldre om den store minoritetsandel på enkelte skoler. Det var et gjennomgangstema i de fleste intervjuene med foreldre til skolebarn. To av de seks barne- og ungdomsskolene i bydelen har over 80 % minoritetsspråklige elever. Det bidrar til bekymring blant mange og enkelte er redde for at Stovner-

rapportens beskrivelser av barnas oppvekstbetingelser skal bli en ny realitet.

Statistisk sett et fattig nabolag – og et godt sted å bo

Litt ironisk kan vi si at Stovner ble definert som sted da Stovner-rapporten kom, og vi betrakter den som en grunnlagsfortelling som har sporet til mye motstand og kreativitet både offentlig og privat, for å motbevise dens gyldighet.

Det som preger fortellingene om Stovner er imidlertid først og fremst spennet mellom den offisielle statistikken som forteller om et sted preget av sosial nød og dårlige levekår på den siden, og beboerfortellingene som trosser statistikken og forteller om et sted der folk trives og vil bo. Beboerfortellingene er ikke rosenrøde, men de beskriver forhold som kompenserer for de livsbetingelser de vanskelige sosioøkonomiske forhold skaper.

Den overordnede beboerfortellingen er at Stovner er et bra sted å bo. Men alle fortellinger trengs å nyanseres. Stovner ser ut til både å kunne oppleves som *ett* sted – det stedet de refererer til når noen spør hvor de bor, og som flere steder der både blokkene, borettslagene, aldersgruppene og den etniske tilhørigheten kan danne grunnlag for tilhørighet og fellesskap. Hvordan tilhørigheten defineres, varierer fra person til person ut fra hvor folk har nettverkene sine og hvor de ferdes. I denne mangfoldsfortellingen forsvinner den generaliserte framstillingen av Stovner som ett sted med dårlige levekår. Vi kan således avgrense forskjellige fortellinger om Stovner som sted som alle er med på å tegne det hele bildet av. Dette illustrerer det vi har referert til som et generelt problem i litteratur om nabolageffekter: å isolere et nabolag eller for den saks skyld et sted som en selvstendig og entydig enhet med predefinerte egenskaper som utgangspunkt for analyse. Om vi godtar statistiske beskrivelser av levekår på Stovner, må vi passe oss for å falle i den fallgruven som Pinkster (2012) advarer mot, apriori å definere stedet som problematisk. Vi har forsøkt å undersøke hva Stovner

i alt sitt mangfold faktisk betyr for folk av ulike kategorier og hvordan de manøvrerer mellom de muligheter og begrensninger som stedet gir. Utfordringene er mange og ryktet henger ved, men folk beveger seg i nabolandskapet sitt og fortolker det på måter som gjør at det blir til et meningsfullt sted der det går godt an å leve. Den negative stereotypien synes ikke lenger å spille så stor rolle for beboernes egne stedspraksiser, tilhørighet og nettverksbygging.

Flere peker på at mange fattige nabolag mangler institusjonelle ressurser som skoler, kirker, butikksentra og offentlig kommunikasjon (Brattbakk 2012; Small 2001). Andre igjen er opptatt av forfall i det offentlige rom med graffiti, søppel og mangel på generelt vedlikehold (Holland 2007). En stor amerikansk undersøkelse har testet det de kaller de-institusjonaliseringshypotesen (Schelling 2010), som går ut på at det er middelklassen som opprettholder nabolagskapets institusjoner, og når middelklassen flytter fra fattige områder fører det til institusjonell forvitring, mens andre studier viser at antallet institusjoner i fattige nabolag henger sammen med offentlighetens investeringsvilje (Small 2006).

Stovner ser ut til å ha en av de fattigste befolkningene i Oslo, men med et innslag av godt etablert middelklasse. Her finner en også hele spekteret av offentlige institusjoner, og de offentlige kommunikasjonene er gode. I tillegg har bydelen et stort utvalg av offentlige og private fritidstilbud for barn og ungdom og et stort og relativt velutstyrt kjøpesenter. Her er idrettsbaner og barnekor, politistasjon og kirke, moskeer og tempel foruten en rekke forebyggende tiltak spesielt rettet mot barn og unge. Stovner preges på ingen måte av institusjonelt forfall og Groruddals-satsingen har bidratt til et område løft. Beboerne vi har snakket med har svært ulik oppfatning av Groruddals-satsingen og hva den betyr. Noen er likegyldige, andre latterliggjør satsingen som kosmetisk. Andre er positive og mener at den bidrar til estetisering av området ved beplantning og anlegg av gangveier. Aktivis-

tene betrakter satsingen som en honningkrukke ved at de ser muligheter til å formulere prosjekter de kan søke midler til, noe som styrker den lokale medvirkning og stedstilhørighet.

Om å produsere et sted

For å skape et godt nabolag er det viktig å skape gode naboer (Appadurai 1996) som del av ens nettverk. Det handler om hvordan man kan skape tillitsvekkende sosiale subjekter, som sammen produserer nabolag man kan stole på, og der beboerne kan bli anerkjent og organisert slik at de opptrer ansvarlig og forutsigbart (ibid.:181). Folk lager seg et hjem og et naboskap ved å utøve makt over potensielt «fiendtlige» omgivelser. Slik maktutøvelse rekker ikke alltid til å redefinere stedet ved å påvirke andres oppfatning av det, og derved gjøre det til noe annet, men maktutøvelsen kan gjøre nabolaget til et sted der det går an å skape gode levekår og liv – som trosser det statistiske bildet.

Våre informanter mener stort sett at «dårlige naboer» bor andre steder enn i «vår blokk», slik avgrenser man «sitt» område til et område man føler man har kontroll over og innlemmer naboen der i kategorien «gode naboer». Man unngår steder, folk og aktiviteter der man kan bli utsatt for hendelser som ikke bekrefter den følelsen man vil ha og har av hjemstedet som et godt sted å bo, og ved selektiv persepsjon «Telescoping» (Rosenblatt 2012). Man holder seg unna «dårlige naboer», enten de defineres som somaliere eller alkoholikere. Flere norske beboere forteller at de bevisst flyttet til en blokk med hovedsakelig norske. Ved fysisk å flytte bort fra «dårlige naboer» gjør man seg utilgjengelig. Å «forvalte utilgjengelighet» (Haugen 1978) blir en strategi en bruker for å få kontroll over omgivelsene, nabolaget og oppgangen. Man kan godt tåle noen dårlige naboer i et «godt nabolag», men blir de for mange, mister man kontrollen.

Norskfødte og innvandrere utgjør hverandres omgivelser. For mange eldre norske beboere representerer innvandrere slike «dårlige eller ukontrollerbare naboer». Det er folk som ikke

følger reglene. De kan føle at de ikke lenger bor i et godt nabolag, og at det var bedre før da alle var norske. Mange innvandrere kan på sin side føle at de ikke blir verdsatt og at de blir misforstått av de norske. For andre er det alkoholikere, stoffmisbrukere og ungdom som er utgruppene. Stort sett beskriver minoritetene Stovner som et godt sted for dem – et sted med gode naboer, nettopp fordi det er mange minoriteter der som de anser er lettere å gjøre til gode naboer enn nordmenn. For de eldre er det vanskeligere å produsere gode nabolag hvis de har en følelse av å være på viken-de front i sitt nabolag og i sitt borettslag. Som én sa: «Hvem skal ta over etter oss?» Et utsagn som indikerer at dette er et område som er markert av det majoritetsnorske og at det bør fortsette slik. Slik navigerer beboerne innenfor den enkelte blokk i et variert nabolag og skaper «de gode naboen» de ønsker. Et annet spørsmål er hvorvidt disse naboskapsrelasjonene skaper nettverk som har innflytelse på deres levekår i vid forstand?

Parallelsamfunn eller et multikulturelt sted?

I løpet av de siste årtiene har program som har ambisjon å tilby *likeverdige tjenester til en mangfoldig befolkning*, blitt introdusert i en rekke land (Lorbiecki og Gavin 2000). Også offentlig tjenesteyting i Norge har dette som mål (Helsedirektoratet 2009). Men mange av de problemene beboerne forteller om, og som fører til etnisk segregering kan beskrives som «politiker-skapte». De er et resultat av boligpolitikken ved en opphoping av folk med problemer i det ukontrollerte private utleiemarkedet, men også av skolepolitikken. Fritt skolevalg gjør det vanskelig å fordele barn med forskjellig språkbakgrunn jevnt over skolene i området. Hva det betyr for skolen som læringsarena bekymret mange foreldre, men noen var også bekymret for det de beskrev som en segregert barne- og ungdomsbefolkning, der «hvite» og «svarte» utgjør forskjellige felleskap. I hvilken grad denne bekymringen er uttrykk for reelle problemer og i hvilken grad den er uttrykk for en mer generell uro for uforutsigbare endringer, har ikke denne studien avdekket.

Den store heterogeniteten i alder og etnisk bakgrunn gjør Stovner til det noen kaller et multikulturelt område, andre snakker om et samfunn med etnisk mangfold. Det er imidlertid en tendens til at ungdom, både med norsk og utenlandsk bakgrunn, norske eldre, samt norske og innvandrede familier danner sosiale nettverk med liten eller ingen overlapping, en type samfunnsformasjon som noen beskriver som parallellsamfunn (Camina og Wood 2008), der forskjellige klasser, etniske grupper, aldersgrupper og så videre danner sosialt selvforsynte nettverk med liten eller ingen overlapping. En etnisk norsk mann sier for eksempel at hans nabolag består av to grupperinger: nordmennene og utlendinger. I bydeler preget av diversitet hvor folks hverdagslivspraksiser er ulike og kan skape spenninger, er det lett å velge tilhørighet til det kjente (Wessel 2010; Wessendorf 2013). Det er studier fra Groruddalen (Alghasi mfl. 2012, Elgvin mfl. 2013; Høgmoen og Hylland Eriksen 2011) som både bekrefter og avkrefter en forestilling om at det utvikles segregerte sosiale miljøer eller parallellsamfunn. Og vi spør med flere (Elgvin mfl. 2013): Hvor mye fellesskap kreves for at et samfunn skal fungere? Det er ikke noe fasitsvar på disse spørsmålene, men på bakgrunn av intervjuene i denne og andre studier og av den demografiske utviklingen på Stovner, vil vi hevde at bydelen kan beskrives med elementer av både et multikulturelt samfunn i politisk/ideologisk forstand og som et parallellsamfunn.

Men beboernes fortellinger tydeliggjør også hvordan en rik velferdsstat har muligheter til å utvikle velfungerende infrastrukturer og skape gode boområder, tross diversiteten, ved å etablere ulike tiltak og ved å legge til rette for aktiviteter, slik at beboerne kan engasjere seg i sitt boligområde og nabolag. Ved å bruke stedet til ulike gjøremål setter beboerne sitt prege på stedet og gjør det til *sitt*, som igjen knytter folk følelsesmessig til stedet og til hverandre (Appadurai 1996). Slik framstår Stovner, for de fleste beboerne, som meningsfulle boligområder som ikke ser ut til å hindre deres muligheter til å leve gode liv. Når

en bruker statistikk, er det ofte at en ikke skiller mellom statistisk og sosiologisk signifikans. Poenget her er at data som er eller kan være statistisk signifikante ikke behøver å ha sosiologisk signifikans: det vil si at det statistiske bildet ikke nødvendigvis svarer til folks opplevelser og fortolkning av verden og sitt eget liv.

Noter

- 1 Artikkelen er et foreløpig del-resultat av det NFR-finansierte prosjektet «Neighbourhoods at risk: Residential mobility and neighbourhood tipping».

Litteratur

- Akerø, H.A. (2001) *Fossum kirke. 25 år i avgrensning og nærhet*, Oslo: Fossum menighet.
- Alghasi, S., E. Eide, T. Hylland-Eriksen (red.) (2012) *Den globale drabantbyen. Groruddalen og det nye Norge*, Oslo: Cappelen Damm Akademisk AS.
- Appadurai, A. (1996) *Modernity at large. cultural dimensions of globalization*, Minneapolis, London: University of Minnesota Press.
- Atkinson, R. og K. Kintrea (2001) Disentangling area effects; evidence from deprived and non-deprived neighbourhoods, *Urban Studies*, 38(12):2277–2298.
- Benwell, B. og E. Stokoe (2006) *Discourse and identity*. Edinburgh: Edinburgh University Press
- Brattbakk, I. og T. Wessel (2012) Long-term neighbourhood effects on education, income and employment among adolescents in Oslo, *Urban Studies*, 50(2):1–16.
- Camina M.M. og M.J. Wood (2008) Paralell lives: towards a greater understanding of what mixed communities can offer. *Urban Studies*, 46(2):459–480.
- Elgvin, O., J. Rogstad og S.F. Sinnathamby (2013) *Rurbane møter. Deltakelse og sambold blant ungdom og kvinner på Stovner*, FAFO-rapport, Oslo: FAFO.
- Elias, N. og J.L. Scotson (1994) *The established and the outsiders. a sociological enquiry into community problems*, London: Sage publications
- Gammelsrud, T. (1975) «Stovnerreporten.» *Sinnets helse* nr. 5.

- Gullestad, M. (1992) *The art of social relations. Essays on culture, social action and everyday life in modern Norway*. Oslo, Scandinavian University Press.
- Haugen, I. (1978) Om forvaltning av utligningslighet, *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 19(5–6):405–414.
- Holland, C., A. Clark, J. Katz og S. Peace (2007) *Social interaction in urban public places*. Bristol: The Polity Press.
- Høgmoen, A. og T. Hylland Eriksen (2011) Et lite stykke anti-Norge. *Samtiden* (1):28–40.
- Kusebach, M. (2003) Street phenomenology: The go-along as ethnographic research tool, *Ethnography*, 4: 455–485.
- Lorbiecki, A. og G. Jack (2000) Critical turns in the evolution of diversity management, *British Journal of Management*, 11(Special Issue):17–31.
- Normann, R. (2000) *Sagaen om Stovner. En fortelling om fortid og nåtid i Stovner bydel*. Oslo: Oslo kommune, Bydel Stovner.
- Pinkster, F.M. (2012) Local social networks and social resources in two dutch neighbourhoods, *Housing Studies*, 24(2):225–242.
- Rosenblatt, P.S.S. (2012) «We don't live outside, we live in here»: Neighborhood and Residential Mobility Decisions Among Low-Income Families, *City and Community*, 11(3): 254284.
- Schelling, T.C. (2010) Dynamic models of segregation, *Journal of Mathematical Sociology* (1:2):143–186.
- Small, M.L. og M. McDermott (2006) The presence of organizational resources in poor urban neighborhoods, *Social Forces*, 84(3):1697–1726.
- Small, M.L. og K. Newman (2001) Urban poverty after the truly disadvantaged: the rediscovery of the family, the neighborhood, and culture. *Annual Review of Sociology*, 27:23–45.
- Small, M.L., Feldmann J. (2012) Ethnographic evidence: heterogeneity, and neighbourhood effects after moving to opportunity, i M. van Ham, D. Manley, N. Bailey, L. Simpson og D. Maclennan (red.), *Neighbourhood Effects Research: New Perspectives*, Delft: Springer.
- Taylor, S.(2010) *Narratives of identity and place*. London and New York: Routledge.
- Urry, J. (2000) *Sociology Beyond societies. Mobilities for the twenty*. London and New York, Routledge.
- Vassenden, A. (2008) *Flerkulturelle forståelsesformer. En studie av majoritetsnordmenn i multi-etniske boligområder*. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Det samfunnsvitenskapelige fakultet. Oslo, Universitetet i Oslo. Ph.D.
- Vestel, V. (2004) *A community of differences – hybridization, popular culture and the making of social relations among multicultural youth*, in Rudenga, east side Oslo. Oslo, Nova report 15/2004.
- Wessel, T. og S. Søholt (2010) Contextualising ethnic residential segregation in Norway: welfare, housing and integration policies, i R. Andersson, H. Dhalman, E. Holmqvist, T.M. Kauppinen, L.M. Turner, H.S. Andersen, S. Søholt, M. Vaattovaara, K. Vilkkama, T. Wessel og S. Yousfi, *Immigration, Housing and Segregation in the Nordic Welfare States*, University of Helsinki, Department of Geoscience and Geography: 127–191.0
- Wessendorf, S. (2013) Commonplace diversity and the «ethos of mixing»: perceptions of difference in a London neighbourhood, *Identities: Global Studies in Culture and Power*, 20(4):407–22.

Rapporter

- Helsedirektoratet (2009). *Utviklingstrekkrapport 2009: Mangfold i helsetjenestene – er vi gode nok?*
- Fossum-Stovner sentrumsområde (2011) *Grunnlagsdokument for områdeløft*. Maximite AS januar 2011.
- Oslo Kommune (2000 og 2011) *Statistisk årbok for Oslo*.